

KINO FILMŲ TITRAI KAIP KALBŲ MOKYMO SI PRIEMONĖ

Alina Baravykaitė

Vertimo studijų katedra
Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. +370 5268 7245
El. paštas: Alina.Baravykaite@flf.vu.lt

Šis straipsnis yra audiovizualaus vertimo problematikai skirtos apžvalgos tęsinys¹. Remiantis Lietuvos statistika, Lietuvos kino teatruose 2001–2006 m. kasmet lankėsi vidutiniškai 1,7 mln. žiūrovų, o per šalies televizijas rodyti filmai ir pjesės sudarė vidutiniškai 19 proc. visų laidų ir programų. Dėl didelės meninių filmų pasiūlos ir paklausos imta viešai kalbėti apie audiovizualaus vertimo kokybę ir jo naudą lavinant svetimų kalbų įgūdžius. Tad šio darbo tikslas – įvertinti Lietuvoje susidariusią padėtį bei nustatyti, ar titrai pagrįstai siūlomi kaip priemonė mokytis užsienio kalbų. Toks audiovizualaus vertimo aspektas nei Lietuvoje, nei užsienyje (su viena išlyga) iki šiol netirtas, todėl pasirinkta tema nagrinėjama pasitelkiant filmų originalo ir vertimo gretinamąją analizę bei empirinius stebėjimus. Dėl ribotos straipsnio apimties pavyzdžiais iliustruojami tik svarbiausieji iš aptariamų aspektų.

1. Tyrimo prielaidos

1.1. Visuomenės ir įstatymų leidėjų nuostatos

Pastaraisiais metais žiniasklaidoje ir internete skelbiamuose straipsniuose agituojama už filmų titravimą tiek kino teatruose, tiek televizijoje. Tokią pat nuomonę reiškia dauguma žiniatinklio straipsnius komentuojančių skaitytojų², Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) ir kitų interneto svetainių diskusijų dalyvių. Į akis krenta šalyje populiariausių audiovizualaus vertimo būdų (titravimo ir sinchronizavimo) ir labiausiai paplitusių užsienio kalbų (anglų ir rusų) priešinimas bei politizavimas. Minėtose publikacijose ir diskusijose ryškėja toks požiūris (į politinį temos aspektą ir internetinių komentarų kultūros stygių neatsižvelgiama): 1) titruojami filmai

¹ Žr. Baravykaitė A. 2005. Filmų vertimo problematika. *Kalbotyra*, 55 (3), 7–14.

² Interneto komentarais remiamasi tik kaip Lietuvos gyventojų nuomonės betarpiška išraiška.

lemia aukštą svetimų kalbų mokėjimo lygį Europoje; 2) Lietuvoje šiuo metu palankiausios sąlygos yra mokytis rusų kalbos, nes filmai šia kalba titruojami, o kitomis kalbomis – verčiami balsu; 3) filmų titravimas yra viena būtiniausių užsienio kalbų mokymosi prielaidų.³

Interneto komentaruose betarpiškai reiškiamą nuomonę iliustruoja ir profesionalios apklausos. Jos liudija, kad anglų ir kitomis kalbomis įgarsintus filmus dauguma šalies gyventojų pageidauja žiūrėti įgarsintus (dubliuotus) lietuvių kalba, o rusiškus – su lietuviškais subtitrais. Titruotus filmus norėtų žiūrėti trečdalis visų apklaustųjų.⁴

Apie audiovizualaus vertimo būdus ne kartą diskutuota ir Lietuvos Respublikos Seime (LRS). Pvz., svarstant Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, protokole ir išvadose dėl šio projekto tvirtinama, kad „garso ir vaizdo kūrinių (...) privalomas vertimas balsu į lietuvių kalbą sumenkina Lietuvos gyventojų galimybes pažinti įvairias pasaulio kalbas“.

Siekiant išsiaiškinti titravimo galimą indėlį į svetimųjų kalbų mokymąsi, naudinga įvertinti viešuomenėje reiškiamo požiūrio pagrįstumą.

1.2. Audiovizualaus vertimo praktika Europoje ir Lietuvoje

Kol kas nėra mokslinių tyrimų, atskleidžiančių, kaip audiovizualus vertimas susijęs su Europos šalių gyventojų gebėjimu bendrauti užsienio kalbomis. Daryti nuodugnias išvadas galima būtų tik turint lyginamųjų duomenų apie keliomis užsienio kalbomis retransliuojamus bei titruojamus filmus ir tų kalbų mokėjimo lygį bei santykį, tad toliau šis aspektas neanalizuojamas. Tačiau statistiniai duomenys paneigia vyraujančią nuomonę, jog užsienyje meniniai filmai yra tik titruojami. Kaip matyti iš 1 lentelės, audiovizualaus vertimo praktika Vakarų Europos šalyse yra labai skirtinga. Nurodyti filmų vertimo metodai taikomi tiek kino teatruose, tiek televizijoje, išskyrus tas šalis, kuriose titruojama. Jose ikimokyklinio amžiaus vaikams skirti filmai dubliuojami arba sinchronizuojami (Dries 1995, 6).

1995 m. Lietuvoje buvo titruojama 71 proc. kino teatruose ir sinchronizuojama 78 proc. per televiziją rodomų filmų (Dries 1995, 6). Dubliuoti filmus šalyje pradėta tik 2005 m., ir jų kol kas yra labai nedaug, tad tikėtina, kad titruojamų bei sinchronizuojamų meninių filmų kiekis padidėjo, tačiau santykis išliko panašus.

³ Plg. Orinta Barkauskaitė, *Televizijoms siūloma filmus rodyti originalo kalba* (<http://www.delfi.lt>, 2005 04 19), Algirdas Paleckis, *Ar prasiverš užsienio kalbos į laisvos Lietuvos televizijas?* (Lietuvos žinios, 2005 04 23), Artūras Kokoškinas, *Apie subtitrus, kalbos kultūros gynybą bei komercinius interesus* (Lietuvos žinios, 2005 06 25), Virginijus Mičiulis, *Skaityti ar klausytis* (TV antena, 2004 07 03); Vaiva Žukienė, *Išmok, tėvai, anglų kalbą...* (<http://www.bernardinai.lt>, 2006 11 06), VLKK interneto svetainės diskusijas *Kino filmų pavadinimai, Subtitruoti ar garsinti?, Lietuvių kalba kino teatre, Ekranų kalbos vertimas, Gal metas ir rusiškas laidas versti lietuviškai?*, išvardintų bei interneto straipsnių Alina Baravykaitė, *Ekranų kalbos vertimas: ar išgirstame tai, kas buvo pasakyta?* (<http://www.delfi.lt>, 2005 11 07) ir *Daugiau nei 20 proc. Lietuvos gyventojų filmus norėtų žiūrėti ne lietuvių kalba* (<http://www.delfi.lt>, 2006 11 13) komentarus.

⁴ Remtasi duomenimis iš publikacijų *Lietuvos žiūrovų simpatijos – dubliuotiems angliškiems ir subtitruotiems rusiškiems filmams* (<http://www.lzs.lt>, 2005 06 07) ir *Daugiau nei 20 proc. Lietuvos gyventojų filmus norėtų žiūrėti ne lietuvių kalba* (<http://www.delfi.lt>, 2006 11 13).

1 lentelė. Audiovizualaus vertimo praktika Vakarų Europos šalyse.

	Vokietija	Prancūzija	Italija	Ispanija	Austrija	Suomija	Švedija	Danija	Belgija	Olandija	Portugalija	Graikija
Titravimas	10%	8%	0%	0%	0%	92%	71%	77%	53%	94%	70%	90%
Dublia vimas	80%	90%	100%	80%	97%	8%	0%	0%	11%	1%	10%	5%
Sinchroni- zavimas	10%	2%	0%	20%	3%	0%	29%	23%	0%	5%	20%	5%

1.3. Užsienio kalbų žinios ir jų mokymosi sąlygos šalyje

Prieš mėginant atsakyti į klausimą, ar titruojami filmai padeda mokytis užsienio kalbų, pravartu apžvelgti svetimųjų kalbų mokymosi padėtį ir žinių lygį Lietuvoje. Sociologinių tyrimų programos *Eurobarometras* apklausos duomenimis, 2005 m. 79 proc. Lietuvos gyventojų kaip pirmąją užsienio kalbą įvardijo rusų, 26 proc. – anglų.⁵ O *Lietuvos užsienio kalbų mokymo strategijoje* (UKS) skelbiama statistika liudija, jog šalyje šiuo metu palankiausios sąlygos sudarytos mokytis anglų kalbos. Pvz., 2001–2003 mokslo metais Lietuvos mokyklose anglų kalbą kaip pirmąją užsienio kalbą rinkosi vidutiniškai 80,4 proc., vokiečių – vidutiniškai 16,3 proc., prancūzų – vidutiniškai 3,3 proc. mokinių.⁶ Rusų kalba buvo populiariausia antroji užsienio kalba (ją rinkosi vidutiniškai 74,4 proc. mokinių), tačiau, naudojantis aktualaus ugdymo plano sudarytomis galimybėmis, antrosios užsienio kalbos po dešimtosios klasės atsisakė toks mokinių skaičius (procentais): rusų – 61, vokiečių – 38, anglų – 34, prancūzų – 15. Pasiūlos ir metodikos atžvilgiu palankiausiomis sąlygomis suaugusiems mokytis užsienio kalbų laikomos galimybės mokytis anglų kalbos (8 balai pagal 10 balų skalę), toliau – vokiečių (6,5 balai), prancūzų (5 balais) ir rusų (3,4 balo) kalbos. Be to, socialinių grupių atžvilgiu geriausias galimybes įgyti užsienio kalbos gebėjimų turi įvairių lavinimo įstaigų auklėtiniai (7 balai), o mažiausiai jų turi priešpensinio ir pensinio amžiaus gyventojai (2 balai).

Lyginant ankstyvojo užsienio kalbų (ypač anglų) ugdymo sąlygas su padėtimi užsienyje, *Eurydice* 2002 m. duomenimis, Lietuva atsilieka nuo Latvijos, Suomijos, Estijos, Italijos, Švedijos, Austrijos, Maltos ir Norvegijos, tačiau lenkia Vokietiją, Belgiją, Olandiją, Islandiją ir dalį Rytų Europos šalių (Skripkienė 2006, 7).

2. Titravimas kaip užsienio kalbų mokymosi priemonė

2.1. Kalbos ir vertimo ekvivalentų santykis

Vertimas yra neatskiriamas nuo užsienio kalbų mokymo ir kalbos žinių gilinimo (plg. Malmkjær 1998, 124–125, 135–140), tad ne išimtis čia ir audiovizualusis vertimas (Caimi 2006). Iš visų šio vertimo būdų tam tinka tik titravimas, leidžiantis netrikdomai klausytis filmo originaliosios fo-

⁵ BNS, *Rusų kalbos mokėjimas iškėlė lietuvius į ES poliglotų aukštumas* (<http://www.delfi.lt>, 2005 09 23).

⁶ Be to, Švietimo informacinių technologijų centro duomenimis, 2005–2006 mokslo metais pagal ankstyvojo užsienio kalbų mokymo programas mokėsi 65,8 proc. antrosios klasės mokinių, iš jų 98,6 proc. mokėsi anglų, 0,8 proc. – vokiečių, 0,6 proc. – prancūzų kalbos (Skripkienė 2006, 2).

nogramos. Dėl skirtingos kalbų struktūros vertime originalo kalba bemaž visada transformuojama, o filmų vertime transformacijoms įtaką daro ir vertimo metodų specifika. Svarbu ir tai, kad vertimo ekvivalentiškumas skiriasi nuo kalbos lygmens ekvivalentiškumo (Armalytė ir kt. 1990, 58, 65–66). Vertimo teorijoje komunikacinis funkcinis ekvivalentiškumas suvokiamas kaip santykis tarp originalo ir vertimo, kai vertime perteikiami originalo funkcinės dominantės (autoriaus ketinimai, teksto kaip visumos turinys ir poveikis gavėjui) bei komunikacinis efektas (tam tikra prasmė, siuntėjo adresuojama gavėjui). Vertimo ekvivalentai pirmiausia yra funkciniai ir komunikaciniai originalo invariantai, nebūtinai sutampantys su žodyniniais atitikmenimis, kurie turi didelę reikšmę pradedant mokytis ir besimokant užsienio kalbų.

Aptariant titravimo vaidmenį užsienio kalbų mokymo strategijoje, taip pat atsižvelgiama į titrų trukmę, kalbos kondensavimą, vertimo kokybę, vertimo sunkumus, socialinių grupių poreikius ir kitus aspektus.

2.2. Titrų trukmė

Titravimas yra vienintelis audiovizualaus vertimo metodas, sakytinę kalbą pakeičiantis rašytine ir tokiu būdu garso ir vaizdo kūrinių papildantis dar vienu semantiniu sluoksniu. Žiūrovui tenka stebėti filmo vyksmą ir kartu skaityti titrus, dėl to titravimas, kaip ir sinchroninis vertimas, griaua vadinamąją meninę kino filmo tikrovę. Paisant sparčiai kintančių vaizdo, garso ir vertimo būtino vienalaikiškumo bei įvertinus žmogaus gebėjimą greitai skaityti ir įsisąmoninti informaciją, ekrane vienu metu pateikiamos tik dvi ribotos apimties titrų eilutės. Lietuvoje vienos titrų eilutės ilgis paprastai neviršija 40 simbolių su tarpais, o titrų rodymo ekrane trukmė įvairuoja nuo 1 s iki 4 s, pvz.:

- (1) 00:56:07,680 → 00:56:11,195⁷ 4 s
Tai buvo mūsų paskutinis apsilankymas
šioje mieste. Dieve, kokie buvom naivūs. [A]⁸
00:47:03,240 → 00:47:05,708 2 s
– Kas ten vyksta?
– Ne jūsų reikalas! [TR]

Tokios rodymo trukmės pakanka perskaityti titrus tik vieną kartą. Iš esmės nelieta galimybės patikslinti, ar perskaityta ir suprasta teisingai, įsiklausyti į originalą ir palyginti jį su vertimu. Pastarieji aspektai pradedant mokytis užsienio kalbos yra būtini.

⁷ Specialių titravimo programų skaičių sekos žymi titrų rodymo ekrane pradžią (pirmoji seka) bei pabaigą (antroji seka) ir žymi (iš eilės) valandą, minutę, sekundę, kadrą (t. y., valanda: minutė: sekundė, kadras).

⁸ Šiame darbe pateikiami pavyzdžiai iš filmų, kurių pavadinimų sutrumpinti taip: [A] – *Kažkur Afrikoje* (*Nirgendwo in Afrika*, 2001, Vokietija), [B] – *Banditai* (*Bandits*, 2001, JAV), [L] – *Bėk, Lola, bėk* (*Lola rennt*, 1998, Vokietija), [TR] – *Trečiojo reicho žlugimas* (*Der Untergang*, 2004, Vokietija, Italija Austrija), [M] – *Manitu batai* (*Der Schuh des Manitu*, 2001, Vokietija).

2.3. Titrų kalbos glaustumas

Kita titrų ypatybė – glausta kalbos raiška. Originalo ir vertimo tekstų kiekybinius skirtumus lemia jau vien kalbų struktūrinės ypatybės. Pvz., sintetinė lietuvių kalba pasižymi kaitomomis linksnių, asmenų, giminių ir skaičių galūnėmis, veiksmožodinėmis konstrukcijomis bei polinkiu į konkretizuotą raišką, o analitinės anglų ir vokiečių kalbos – tarnybinių žodžių (artikelių, prielinksnių ir kt.) gausa, fiksuota žodžių tvarka sakinyje, vardažodinėmis konstrukcijomis ir gana abstrakčia raiška. Dėl išvardintų skirtumų vertimo teksto apimtis neretai sutrumpėja. Tačiau šiuo atveju kalbama apie titravimo specifikos (simbolių kiekis eilutėje ir titrų rodymo trukmė) nulemtą vertimo kalbos teksto trumpinimą ir turinio apribojimą, kai kalba itin kondensuojama ir paprastinama. Be įprastų vertimo transformacijų, titrams dar būdingi trumpinimai ir praleidimai (Gottlieb 1997, 69–79), dėl kurių neretai atsiranda prasmės ir stiliaus nuostolių. Teksto trumpinimo pavyzdys (neišversti originalo žodžiai pabraukti):

- (3) *“Du musst abhauen, Mani.“*
„~~Ach komm, vergiss es, vergiss...~~“
Bėk, Mani! – Negaliu.
„Wieso denn?“
Kodėl?
„Die finden mich! Ronni kriegt jeden, und zur Not bist du dran.“
„~~Na und?~~ Ich komm mit dir.“
Nuo Ronio niekas nepabėga.
– Aš pabėgsiu su tavim. [L]

Netrumpintas tekstas atrodytų taip:

- (3a) – *Bėk, Mani! – Ką tu, liaukis. Negaliu.*
– O kodėl?
– Jie mane suras! Nuo Ronio niekas nepabėga. Jei reiks, jis pričiups ir tave.
– Na ir kas? Aš pabėgsiu su tavim.

2. 4. Titruojamų filmų vertimo kokybė

Atskirai paminėtina ir audiovizualaus vertimo kokybė. Netikslumus ir klaidas lietuviškuose titruose pastebi tiek kalbos dalykais besirūpinančios institucijos – VLKK, Valstybinės kalbos inspekcija, – tiek filmų žiūrovai. Tačiau minėtos institucijos rūpinasi tik viešosios lietuvių kalbos kultūra ir taisyklingumu, tuo tarpu žiūrovams į akį krenta ir vertimo riktai⁹. Apie juos jau buvo rašyta¹⁰, tad čia apsiribojama vienu pavyzdžiu (klaidinanti vieta pabraukta):

⁹ Pvz., *Staltiesė tau kelelis!* (Lietuvos žinios, 2004 05 24, 17); VLKK interneto svetainės diskusija *Filmo „300“ titrai versti iš rusų kalbos* (2007, <http://www.vlkk.lt/diskusijos/tema.3187.1.html>).

¹⁰ Žr. Baravykaitė A. 2005. Filmų vertimo problematika. *Kalbotyra*, 55 (3), 7–14; Baravykaitė A. 2007. Audiovizualaus vertimo tendencijos Lietuvoje. *Darbai ir dienos*, 45, 63–77.

- (4) *Soll ich darüber alt werden und schlaflose Nächte haben wegen einem Mann,
Negi turiu pasenti,
kol sulauksiu vyro,
der nicht zu mir stehen will?
negalinčio už mane pakovoti? [L]*

Teisingiau būtų buvę versti:

- (4a) *Negi turiu laukti senatvės ir naktimis nemiegoti (taip pat: graužtis, sukti galvą) dėl vyro,
kuriam nerūpiu?*

Klaidos titruose pastebimos tik gerai mokant originalo kalbą, o jos išmokti norintį žiūrovą netikslūs vertimai klaidina ir menkina jo galimybes įgyti gerų kalbos įgūdžių.

2. 5. Kai kurios titravimo problemos

Dar vienas audiovizualaus vertimo, ypač titravimo, ypatumų – ribotos galimybės tinkamai perteikti kultūrinės realijas, aliuzijas, tarmybes, intarpus užsienio kalba, akcentą ir kita. Susiduriama ir su meniniam vertimui apskritai būdingais sunkumais siekiant išsaugoti frazeologizmus ar žodžių žaismą, kurie perteiktini ne kaip adekvačių kalbos formų struktūros, o kaip komunikacinis ir funkcinis invariantas. Čia svarbiausia išlaikyti stilistiką bei komunikacinį efektą, tačiau tai ne visada pavyksta. Pvz.:

- (5) *„Ich könnte dich zu meiner Frau nehmen.“
„Was soll ich denn bei deiner Frau?“
– Galėčiau tave į žmonas paimti.
– Neįsisvajok. [M]*

Žodžių žaismas šiuo atveju sukuriama į dvejetainę traktuotiną posakį (junginio „zu meiner Frau nehmen“ galimos reikšmės: „vesti, imti į žmonas“ ir „vesti pas savo žmoną“) pateikiant netikėtą atsakymą („Ką aš pas ją veiksiu?“). Ši žaismingumą įmanoma išsaugoti verčiant taip:

- (5b) – *Galėčiau paprašyti tavo rankos.
– O kam ji tau?*

Literatūriniam vertime kai kurias iš išvardintų problemų galima spręsti pasitelkiant aprašomąjį vertimą, įterpian trumpą paaiškinimą, imituojant dialektą, akcentą ir pan. Titruojant panašių galimybių gerokai sumažėja, todėl neretai vertime prarandama dalis informacijos, menkėja stilistinis poveikis. Kiti neigiami audiovizualaus vertimo aspektai – kalbos klišių ir lietuvių kalbai svetimų darinių kūrimas, pvz.:

- (6) *We have a problem.
Turim problema. [B]*
- (7) *Dann frag ich mich, was mach ich hier eigentlich.
Ir imu klausinėti save, ką aš čia darau? [L]*

Panašūs kalbos šablonai skurdina kalbą, stumia iš vartosenos būdingesnius ir gyvesnius žodžius. Nelygu kontekstas, tokie žodžių junginiai keistini žodžiais ir posakiais (6) *bėda, kliuvinys, kliūtis, vargas, nesisekti; nesirūpinti, nekvaršinti galvos, nesunku*; (7) *galvoti, svarstyti, sukti galvą, stebėtis, dvejojti* ir pan., pvz.:

(6a) *Mums nepasisekė.*

(7a) *Ir imu svarstyti, ką gi aš čia veikiu?*

2. 6. Socialinių grupių poreikiai

2006 m. svarstant Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, išvadoje dėl šio projekto esama siūlymo neįpareigoti transliuotojų audiovizualius kūrinius rodyti tik su subtitrais, nes taip būtų nepagrįstai susiaurintos silpnaregių, mažų vaikų ir kitų vartotojų teisės. Be silpnaregių ir skaityti dar nemokančių arba jau mokančių, bet dar negreitai skaitančių vaikų, žiūrėti titruotus filmus gali būti keblu ir pensinio amžiaus žmonėms. Darytina prielaida, kad teikiat pirmenybę vienam ar kitam audiovizualaus vertimo būdui, kistų ir kurčiųjų gyvenimo kokybė, tad filmų titravimas tampa neparankus keturioms socialinėms grupėms. Tačiau, kaip rodo šiame straipsnyje minėtos apklausos, jis priimtinas 67,9 proc. respondentų iki 35 metų ir 74 proc. 35–54 metų amžiaus Lietuvos gyventojų, juolab kad mokyklas lankantys jaunuoliai turi kone pačias palankiausias sąlygas mokytis užsienio kalbų.

Palyginus išvardintų socialinių grupių kiekybinį santykį Lietuvos gyventojų atžvilgiu (2 lentelė), matyti, kad didžiausia iš jų yra 16–54 metų asmenų grupė. Tikėtina, jog ateityje sprendžiant audiovizualaus vertimo metodų pasirinkimo klausimą televizijoje, į šios socialinės grupės poreikius gali būti atsižvelgta pirmiausia.

2 lentelė. Socialinės grupės, kurioms gali būti aktualūs filmų titravimo klausimai.¹¹

	1–9 metai	16–54 metai	60–80 metų ir vyresni	Aklieji ir silpnaregiai	Kurtieji
Iš viso, tūkst.	291,656	1967,389	693,95	7,785	603
Palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, proc.	8,63	58,23	20,54	0,23	0,18

2.7. Baigiamosios pastabos

Vienas reikšmingų veiksnių, lemiančių audiovizualaus vertimo kokybę, yra filmų originalo kalba. Tenka pripažinti, kad dauguma Lietuvoje rodomų meninių filmų yra ne itin aukštos meninės vertės, nepasižymi išpuoselėta kalba ir turtinga leksika. Tad tokių kūrinių titravimas šiuo atveju tebutų pagalba mokantis šnekamosios užsienio kalbos, tačiau nepakankama priemonė siekiant atskleisti visas kalbos galimybes, puoselėti ir turtinti žodyną. Tam būtina skaityti grožinę bei įvairią specialiąją literatūrą užsienio kalba, nuolat gilinti gramatikos žinias.

¹¹ Pasitelktos tokios imtys pagal amžių, kokias pateikia Lietuvos statistikos departamentas (pvz., esama duomenų apie 1–4 ir 5–9 metų amžiaus gyventojų grupes, todėl sunku apskaičiuoti 3–6 metų amžiaus gyventojų statistiką).

Atsižvelgiant į minėtą įstatymų leidėjų siekiamybę Lietuvos gyventojams sudaryti sąlygas „pažinti įvairias pasaulio kalbas“ bei į statistinius duomenis, liudijančius, kad didžiąją dalį kino teatrųose bei per televiziją rodomų filmų sudaro anglakalbių šalių produkcija (pvz., 1998–2006 m. Lietuvoje rodyta vidutiniškai 71,4 proc. JAV sukurtų naujausių filmų), peršasi išvada, jog kol kas šalyje geriausios sąlygos yra „pažinti“ anglų kalbą. „Pažinti“ daugiau kalbų galima nebent įvairių kino festivalių metu, tačiau dėl filmų, ypač įgarsintų retesne kalba, gausos ir vertėjų stygiaus vertimo klaidų čia pasitaiko daugiausia.¹²

Titravimo šalininkai nurodo, kad anglų kalbos žiniomis visas kitas šalis lenkia Norvegija, o kaip svarbiausią šių gebėjimų priežastį įvardija norvegiškai titruojamus filmus. Iš tiesų, šioje šalyje filmai titruojami nuo pat garsinio kino pradžios, tad neatsitiktinai 1998 m. vienai Norvegijos televizijai pamėginus dubliuoti filmus kilo didžiulis žiūrovų pasipiktinimas ir bandymas buvo nutrauktas (Maasø 2000, 147–148). Tačiau būtina paminėti, kad mokytis anglų kalbos norvegams padeda visa specifinė kalbos terpė: ne tik filmų titravimas bei populiarioji jaunimo muzika (Maasø 2000, 150), bet ir įstatymais įteisintas anglų kalbos kaip privalomosios užsienio kalbos statusas (Skripkienė 2006, 7).

Pavijos universiteto (Italija) profesorė Annamaria Caimi šiuo metu tiria, kaip intralingvistiniai titrai anglų kalbą studijuojantiems studentams padeda mokytis šios kalbos. Ji teigia, kad geri rezultatai tikėtini tik tuomet, kai titrai semantikos ir kalbos pragmatikos požiūriu yra kokybiški, sutampa su vaizdų ir scenų kaita, sudėtingos dialogų vietos nagrinėjamos ir aptariamoms kartu su dėstytoju, o įgytos žinios tikrinamos ir įvirtinamos atliekant įvairius gramatikos ir suvokimo pratimus (Caimi 2006, 90–98). Tad darytina prielaida, kad nesiimant nuodugniai studijuoti kalbą (pvz., vengrų), jos „pažinimas“ tebūtų veikiau fonetinis.

3. Išvados

Audiovizualus vertimas tyrimo objektu pasirinktas kaip viena gyvosios lietuvių kalbos vartojimo sričių, atspindinti dabartinę kalbos būklę ir jos tendencijas, o filmų vertimo sąsaja su svetimų kalbų mokymu vertinta atsižvelgiant į būtinybę gebėti kompetentingai bendrauti užsienio kalba. Tiriant audiovizualaus vertimo galimą indėlį į užsienio kalbų mokymą Lietuvoje, apsiribota meninių filmų vertimu, kaip statistiškai gausiausia audiovizualaus vertimo sritimi, bei titravimu, kaip geriausiai šiai funkcijai tinkančiu vertimo metodu.

Titrų specifika (ribota apimtis bei rodymo trukmė ir su tuo susijęs kalbos glaustumas, nepakankamos kai kurių aspektų vertimo galimybės) ir bendrosios vertimo teorijos nuostata, kad vertimo ekvivalentai nėra tapatūs kalbos ekvivalentams, leidžia daryti išvadą, jog greta nuodugnių kalbos studijų bei žodyno turtinimo kitais būdais, titruoti filmai tegali praversti kaip pagalbinė priemonė mokantis (ypač retesnių) užsienio kalbų. Be to, dabartinė audiovizualaus vertimo situacija Lietuvoje (samdomi nekompetentingi vertėjai, nesirūpinama tekstų redagavimu ir pan.) neretai lemia filmų vertimo prastą kokybę, pastebimos neigiamos kalbos vartojimo tendencijos – titruose apstu vertimo ir kalbos klaidų, propaguojamos kalbos klišės, perteikiamos verstinės konstrukcijos. Tai taip pat menkina titravimo galimą indėlį į svetimų kalbų mokymo politiką. Šią padėtį pagerinti galėtų kryptingas filmų vertėjų rengimas bei audiovizualaus vertimo kritikos tradicijų formavimas.

¹² plg. Marijus Širvinskas, *Netaisyklingos kalbos „Kino pavasaris“* (<http://www.lrt.lt>, 2007 04 05).

LITERATŪRA

- Armalytė O., Pažūsis L. 1990. *Vertimo teorijos pradmenys*. Vilnius.
- Caimi A. 2006. Audiovisual Translation and Language Learning: The Promotion of Intralingual Subtitles. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 85–98.
- Dries J. 1995. Sprachbarrieren in Mittel- und Osteuropa abbauen. *Sequentia*, 4, vol. II, 6.
- Gottlieb H. 1997. *Subtitles, Translation & Idioms*. Copenhagen.
- Lietuvos užsienio kalbų mokymo strategija*. 2005. Švietimo ir mokslo ministerija, <http://www.smm.lt>.
- Maasø, A., 2000. „Synchronisieren ist unnorwegisch“: (Un)synchrone Lippen vor dem Horizont der norwegischen Sprachbearbeitungspraxis. *Montage/AV*, 1, vol. 9, 147–171.
- Malmkjær K. 1998. *Translation & Language Teaching: Language Teaching & Translation*. Manchester.
- Schröpf R. 2003. *Übersetzungsstrategien und -probleme beim Untertiteln (unter besonderer Berücksichtigung der kulturellen Dimensionen)*. Saarbrücken.
- Skripienė R. Ankstyvasis užsienio kalbų mokymas – būtinybė ar mada? 2006. *Švietimo problemos analizė*, 7 (10).

ŠALTINIAI

- Kultūra, spauda ir sportas*. 1999; 2001; 2002; 2003; 2004; 2005; 2006. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga* (<http://www.lass.lt>; žiūrėta 2007 06 09).
- Lietuvos kurčiųjų draugija* (<http://www.lkd.lt>; žiūrėta 2007 06 09).
- Lietuvos statistikos departamentas* (<http://www.stat.gov.lt>; žiūrėta 2007 06 09).

UNTERTITEL ALS MITTEL ZUM FREMDSPRACHENERWERB

Alina Baravykaitė

Zusammenfassung

Das in den letzten Jahren spürbare Bestreben der litauischen Gesetzgeber, Untertitelung von Fernsehfilmen zwecks Fremdsprachenerwerb gesetzlich anzuordnen, löste eine Auseinandersetzung in der Öffentlichkeit aus, die sich in der Presse sowie im Internet widerspiegelt und als Anstoß zum vorliegenden Beitrag dient. Diese Arbeit stellt den Versuch dar, die Möglichkeiten und Grenzen der Untertitelung als eines Mittels zum Fremdsprachenerwerb zu untersuchen. Auf Grund der fehlenden wissenschaftlichen Forschungen in diesem Bereich sollen dabei empirische Betrachtungen und die vergleichende Textanalyse von Original und Übersetzung als Hilfe dienen. Auch wenn die Relevanz der Untertitelung für den Fremdsprachenerwerb nicht bestreitbar ist, ist sie aber zugleich nicht zu überschätzen: Durch die lediglich für diese Form der audiovisuellen Übersetzung charakteristischen Merkmale (kurze Einblendzeit, kondensierte Sprache und begrenzte Übertragungsmöglichkeiten von Realia-Begriffen, Phraseologismen, Intertextualismen, dem Wortspiel etc.) bleiben dem Zuschauer oft sprachliche Stilmittel vorenthalten und der in allen Übersetzungsbereichen vorkommende unausweichliche Sinn- und Wirkungsverlust des Originals wird erheblich verstärkt. Anbetracht der erwähnten Aspekte und der häufigen fehlerhaften Übersetzungen sollen Untertitel nur als Hilfsmittel beim Fremdsprachenerwerb angewendet werden, wobei herkömmliche Lehr- und Lernstrategien von Fremdsprachen in den Vordergrund treten müssen.

Įteikta 2007 m. birželio mėn.